BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ NECATİBEY EĞİTİM FAKÜLTESİ'NDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRETMEN ADAYLARININ İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNE YÖNELİK TUTUMLARI*

Attitudes Of The Prospective Teachers' About Human Rights Education At Balıkesir University Necatibey Education Faculty

Seda ÇARIKÇI* **Kemal Oğuz ER****

ÖZ

Problem Durumu: İnsan hakları ve demokrasi bilincinin oluşmasında ve yerleşmesinde etkili olan en önemli faktörlerden birinin eğitim olduğu savunulabilir. Bu bilincin oluşturulmasında okullara ve öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının insan hakları ve demokrasiye karşı tutumlarının belirlenmesi ve özellikle öğretmen adaylarına bu konularda eğitim verilmesi önemlidir.

Araştırmanın Amacı: Bu araştırmanın amacı Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını ve bu tutumlar arasında çeşitli değişkenler açısından farklılık bulunup bulunmadığını belirlemektir.

Araştırmanın Yöntemi: Bu çalışmanın araştırma modeli betimsel nitelikteki tarama modelidir Araştırma Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü'nde 4. Sınıf I. ve II. öğretimde öğrenim gören 604 öğrenci ile yapılmıştır. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı öğretim elemanlarından Doç. Dr. Yasemin Karaman Kepenekçi tarafından 1999 yılında geliştirilen 'İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği' (İHEYTÖ) kullanılmıştır. Araştırmada öğretim türü (I. ve II. Öğretim), cinsiyet ve yaş bağımsız değişkenlerine ait veriler analiz edilirken bağımsız örneklemler için t-testi; öğrenim gördükleri bölüm ve mezun olunan lise türü bağımsız değişkenlerine ait veriler analiz edilirken ise bağımsız örneklemler için tek-faktörlü varyans analizi çözümleme yöntemleri kullanılmıştır.

Bulgular ve Sonuçlar: Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

1. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının olumlu olduğu tespit edilmiştir.
2. Öğretmen aday adaylarının *okudukları bölümlere* göre tutum puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlemlenmiştir.
3. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının *öğrenim gördükleri öğretim türüne* göre anlamlı farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır.
4. Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında *cinsiyete göre* anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
5. Öğretmen aday adaylarının *mezun oldukları lise türüne* göre tutum puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır. Anlamlı farklılığın Genel Lise, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Öğretmen Lisesi arasında Genel Lise lehine olduğu görülmüştür.

Genel olarak araştırmada, öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının büyük ölçüde olumlu olduğu ve tutumlar arasında genel olarak farklılığın olmadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları Eğitimi, Demokrasi Eğitimi, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum.

ABSTRACT

Status of the Problem: It can be defended that education, one of the most important factors, is effective for existing and positioning of human rights and democracy awareness. Schools and teachers have great responsibilities to espouse this awareness. Determining attitudes of teachers and teacher

* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılmış "Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumları" adlı Yüksek Lisans tezinden özetlenerek hazırlanmıştır.

* Bilim Uzmanı

** Yard. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

candidates towards human rights and democracy and giving lectures about these issues especially to teacher candidates are important.

Purpose of the Study: The aim of this research is to determine attitudes of teacher candidates in Balıkesir University Necatibey Faculty of Education towards human rights education and differences between attitudes whether they exist or not in terms of several variables.

Method of the Study: The pattern of this research is descriptive survey model. The research is implemented with Balıkesir University Necatibey Faculty of Education Elementary Education Department forth grade students. In this research, Attitude Scale towards Human Rights Education (ASHRE) developed by Assoc. Prof. Dr. Yasemin Karaman Kepenekçi, one of the members of Ankara University Educational Sciences Faculty Educational Management Department, in 1999 is used as a data collection tool. While analyzing data relating to schooling type (I. and II.), gender and age variables, T- test for independent samples; and while analyzing data relating to department and high school type variables, one-way ANOVA for independent samples techniques were used.

Findings and Conclusions: Gathered findings of the study were as follows:

1. It was ascertained that the attitudes of teacher candidates towards human rights is positive.
2. It was observed that there is no significant difference between students' attitude points related to their departments.
3. It was discovered that there is no significant difference between students' points related to their schooling type.
4. A significant difference between students' attitudes towards human rights education related to their genders was not ascertained.
5. It was discovered that there is a meaningful difference between their attitude points according to their graduation school types. This meaningful difference between High School, Anatolian High School, Science High School and Anatolian Teacher High School is in favor of High School.

Generally in research, it is observed that the teacher candidates have generally positive attitudes towards human rights education and there is no significant difference between attitudes.

Key Words: Human Rights Education, Democracy Education, Human Rights and Democracy Education, Attitudes towards Human Rights and Democracy Education.

Günümüz toplumlarının belki de en önemli sorunu içinde bulunduğu koşullarla uyumlu ve/veya onu aşıp daha yaşanabilir bir topluma dönüştürebilecek bireyler yetiştirmektir (Gündüz ve Gündüz, 2007). Bu bağlamda insan hakları ve demokrasi bilincinin oluşmasında ve yerleşmesinde etkili olan en önemli faktörlerden birinin eğitim olduğu savunulabilir. En genel anlamda yaşantı yoluyla davranış değiştirme süreci olarak tanımlanabilecek eğitim (Ertürk, 1982), demokratik bir toplum oluşturmanın ön şartı olarak kabul edilmektedir.

Toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınmanın temel faktörlerinden biri olarak kabul edilen eğitimin genel amacı, bireylerin içinde yaşadıkları topluma sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalarına yardım etmektir (Kepenekçi, 2000,1). Okullarda verilen eğitim çerçevesinde bireyler, birbirlerinin kişiliklerine ve haklarına saygıyı, birbirlerinin özgürlüklerini kısıtlamamayı, açık fikirli olmayı ve birlikte barış içinde yaşamayı öğrenmektedirler. Ancak, okullarda yapılan eğitim kapsamında yer alan demokrasi ve insan hakları eğitiminin niteliği tartışmaya açık bir konumdadır. Türk eğitim sisteminin en önemli sorunlarından biri, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, kendini ve çevresini geliştiren, demokratik tutum ve davranışlara sahip nitelikli bireyler yetiştirmede istenilen düzeye ulaşılamaması olarak belirlenmekte ve bu durum eleştirilmektedir (Kepenekçi, 2000,5).

Demokrasinin benimsenmesi ve yerleşmesi, okullarda etkili bir şekilde verilecek demokrasi eğitimi ile sağlanabilmektedir. Demokrasi eğitimi formal olarak okullarda, informal olarak ise ailede ve toplumda kazandırılmaktadır. Bireylerin demokrasinin ilke ve değerlerini doğru olarak öğrenebilmesi için, devletin ve eğitimin demokratik bir yapıya sahip olabilmesi ve okullarda demokrasi eğitiminin verilmesi gerekmektedir (Gürbüz, 2006).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda demokrasi eğitimi, Türk Milli Eğitimi'nin temel ilkelerinden biri olarak benimsenmiştir (http://mevzuat.meb.gov.tr). Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı demokrasi eğitimini şöyle tanımlamaktadır:

> "Demokrasi eğitimi; güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için, yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevî değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasî ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez" (http://mevzuat.meb.gov.tr).

Demokrasi eğitimi ya da demokrasi için eğitim, yönetim biçimi olarak demokrasinin yaşamasına eğitim sisteminin bir katkısı olarak düşünülebilir (Miser, 1991). Demokrasi eğitimi ile düşüncesini özgürce söyleyen, başkalarıyla işbirliği yapmakta becerikli, öğrenmeye ve araştırmaya tutkun, kendinin ve toplumunun sağlığını koruyan, üretici bireyler yetiştirilebilir (Başaran, 1986).

Demokrasi gibi insan haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılıklar da eğitim yoluyla kazandırılabilmektedir. İnsan haklarını, demokrasiyi ve diğer ilgili kavramları bilip benimseme, uygun davranışlar sergileme ancak eğitilmekle mümkündür (Yeşil, 2002, 41). İnsan haklarını bilip tanımanın en doğru ve etkili yolu ailede, okulda ve toplumda yapılacak olan eğitimlerden oluşmaktadır.

İnsan Hakları Eğitimi; "İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler (BM) On Yılı Eylem Planı" ile "İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Planları Hazırlama Yönergesi"nde şöyle tanımlanmaktadır: İnsan hakları eğitimi; bilgi, yetenek, anlayış ve davranışlardan oluşan evrensel bir insan hakları kültürü aşılayıp yerleştirmeyi amaçlayan, bilgilendirme ve eğitim etkinliklerinin tümüdür (Akt: Gülmez, 2001, 47). Ayrıca insan hakları eğitimi, bireylerin, öncelikle insan haklarına saygıyı öğrenmesi, bu hakların, doğuştan kazanılan, devredilemeyen ve vazgeçilemeyen haklar oluşunu kavraması, bu bilincinin gelişmesi ve yerleşmesi için verilen eğitim şeklinde açıklanabilir (Tanırlı, 2007, 56).

Avrupa Konseyi Gençlik Programı'nın resmi insan hakları tanımı ise şöyledir: ...kültürlerarası öğrenme, katılım ve azınlıkların güçlendirilmesi gibi hedefleri olan çeşitli programlarla bağlantı içinde işleyen, insan onurunda eşitliğin geliştirilmesine odaklanan eğitsel programlar ve etkinliklerdir (Pusula, 2008, 17). Anderson (1982), insan haklarının oldukça karmaşık ve anlaşılması güç bir konu olduğunu belirtmiş ve insan hakları eğitiminin sadece bilgi aktarımından ibaret olmadığını söylemiştir (Akt: Kepenekçi, 1999).

İnsan hakları alanında verilecek bir eğitim ile sahip oldukları hakları bilinçli bir şekilde kullanan, hatta insan hakları ile ilgili konularda etkinliklerde bulunabilecek yeteneğe sahip vatandaşların yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

Demokrasi eğitimi, demokrasi ile ilgili tüm kavram ve uygulamaların bilişsel olarak öğretimini, duyuşsal olarak benimsetilmesini ve psikomotor olarak davranışlarda gösterilmesini ifade eder (Yeşil, 2002, 46). İnsan hakları eğitimi, insanların, insan olma bilincini kazandırmasını ve bu bilinci geliştirmesini amaçlamaktadır. Bu yönüyle düşünüldüğünde insan hakları eğitiminin demokrasi açısından önemi anlaşılabilir. Demokrasinin insana değer veren, insanın kişiliğini özgürce ve tam olarak geliştirmeyi hedefleyen bir yönetim tarzı olduğu kabul

edilirse, insan hakları eğitiminin demokrasi için vazgeçilmez bir ilke olduğu anlaşılabilir (Tanırlı, 2007,55).

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi, 21.07.2010 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan düzenleme ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi adı altında 2010-2011 Öğretim Yılında 8. sınıfta seçmeli; 2011-2012 Öğretim Yılından itibaren de aynı sınıfta zorunlu ders olarak okutulacaktır (www.meb.gov.tr). Üniversitelerimizde ise Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi adı altında ayrı bir dersin eğitim fakültelerinin ders programlarında yer aldığı görülmektedir. Eğitim fakültelerinin Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda "Vatandaşlık Bilgisi", Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda "Vatandaşlık Bilgisi I" , "Vatandaşlık Bilgisi II", "İnsan Hakları ve Demokrasi" ve "Vatandaşlık Eğitimi Semineri" adları altında; Türkçe Öğretmenliği ve İşitme Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dallarında ise "Vatandaşlık Bilgisi" adı altında demokrasi ve insan hakları eğitimine yönelik derslerin verildiği görülmektedir. Ayrıca lisansüstü ve doktora programlarında insan hakları ve demokrasi alanlarına yönelik derslerin bulunduğu görülmektedir (www.yok.gov.tr).

Demokrasi ve insan hakları bilincinin kazandırılması ve geliştirilmesinde örgün ve yaygın eğitim programları önemli bir işleve sahiptir. Örgün eğitim programlarını gerçekleştiren eğitim kurumları, yani okullar bireylere demokrasi ve insan hakları bilincini kazandıran önemli merkezlerden birisidir (Selvi, 2004, Akt: Doğan, 2008).

Okulların resmi olmayan (informal) programı da insan hakları eğitimini geliştirmek için güzel imkânlar sunmaktadır. Okulda insan haklarını geliştirmeye yönelik sayısız fırsatlar olabilir (Sosyal kulüpler, öğrenci dernekleri, ders içi ve ders dışı etkinlikler vb.). Ortaya çıkan bu durumlarda yaşantı yoluyla insan hakları ve demokrasi kavramlarını uygulamaya koymak ve bu durumlara uygun hareket etmek önemlidir (Kepenekçi, 1999).

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi'nin okullarda öğretmenler tarafından verildiği düşünüldüğünde, demokrasi ve insan hakları alanında öğretmenlerin eğitiminin ne derece önemli olduğu açıkça görülebilmektedir. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi'nin kalitesinin artması için öğretmenlerin insan hakları ve demokrasi konusunda bilgi sahibi olmaları ve insan hakları ve demokrasiyi öğretme konusunda gerekli ve yeterli niteliklerle donatılmaları önem taşımaktadır. Bunun için öğretmen adaylarının eğitiminde demokrasiyi, demokrasi eğitimini, insan haklarını yaşayarak öğrenmeleri, kişilikleriyle bu kavramları ilişkilendirmeyi ve öğrencilerine örnek, demokratik bir model olarak yetişmeleri sağlanmalıdır.

Demokrasi ve insan hakları kavramları günlük yaşamla ilişkilendirildiği, yaşamın değişmez bir parçası haline getirildiği sürece geçerlilik, anlam ve önem kazanır. Bireylere aileden sonra en fazla eğitim veren, onları yetiştiren ve hayata hazırlayan kişilerin öğretmenler olduğu düşünüldüğünde; toplumların demokrasi ve insan hakları alanında ne derece duyarlı olacağının, öğretmenlerinin bu kavramlara olan duyarlılığı ile bağlantılı olacağı açıkça görülmektedir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının eğitiminde demokrasi ve insan haklarına verilen önem ve değerin, bu adayların demokrasi ve insan hakları kavramlarına yaklaşım biçimlerinde ve tutumlarında belirleyici olacağı söylenebilir.

Gençlerin ailede kazandıkları demokratik değerleri geliştiren en önemli unsur öğretmendir. Bu nedenle hem görevi hem de öğrenimi bakımından öğretmen demokratik yönetimin ve demokratik yaşama biçiminin temelini oluşturan anlayış, tutum ve idealleri geliştirmede olumlu hizmetler yapmalıdır. Bunun için de demokrasinin ve insan haklarının temel değerlerini iyi bilmesi, bu değerlerin kendi hayatı üzerinde olduğu kadar, çocuk ve gençlerin hayatları üzerinde de ne gibi

etkileri olduğunu bilerek ona göre davranması gerekmektedir. Öğretmenlerin öğrencilere aktaracağı demokrasi ve insan hakları alanındaki bilgiler, onların demokrasi ve insan haklarına verdikleri önem ve kendi yetiştikleri öğretim kurumlarında bu alanda aldıkları eğitimin kalitesine bağlıdır. Bu anlamda öğretmenlerin demokrasi ve insan haklarına yönelik tutumların geliştirilmesinde ve bu alandaki kazanımların gerçekleştirilmesinde çok önemli bir role sahip olduğu açıkça görülebilir.

Demokratik, insan hakları ve özgürlüklerine saygılı bir tutum benimsemiş öğretmenleri yetiştirebilmek için, bu tutum ve davranışları tüm öğretmen yetiştiren kurumlarda gerçekleştirmek, öğretmen adaylarının insancıl ilkeleri yaşayarak öğrenmelerine olanak sağlamak gereklidir. Eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının demokrasi ve insan hakları eğitimi ile ilgili tutumları, gelecek kuşakların bu alandaki eğitim ihtiyaçlarını belirleme açısından da önemlidir.

Eğitim süreci boyunca demokratik ve haklara saygı gösterilen ortamlarda öğrenim gören öğretmen adayları, ileride öğretmen olduklarında da demokratik ve haklara saygılı eğitim ortamları hazırlamaya çaba göstereceklerdir. Bu bağlamda geleceğin öğretmenleri olarak kabul edilen eğitim fakültesi öğrencilerinin, demokrasi ve insan hakları eğitimine ve bu alanlardaki yaşantılara karşı gösterdikleri tutumlarının, yetiştirdikleri nesillerin de tutumlarını etkileyeceği söylenebilir.

Demokratik ve insan haklarına saygılı tutumların geliştirilmesinde ve yerleştirilmesinde öğretmenlerin rolünün büyük olduğu açıktır. Bu nedenle bu çalışmada, eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının demokrasi ve insan hakları eğitimine karşı tutumlarının belirlenmesi ve bu tutumların çeşitli değişkenler açısından ortaya konulup değerlendirilmesi temel amaç olarak belirlenmiştir.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı; Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü 4. Sınıf I. ve II. Öğretim sınıflarında öğrenim gören öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını ve bu tutumlar arasında çeşitli değişkenler açısından anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemektir. Bu genel amaca ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları nedir?
2. Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri bölümlere göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri öğretim türüne (I. ve II. Öğretim) göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında yaşlarına göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
6. Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında mezun oldukları lise türüne göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmanın araştırma modeli betimsel nitelikteki tarama modelidir. Tarama modelleri, geçmişte ya da şu anda varolan bir durumu varolduğu şekliyle

betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 1995). Araştırmada öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları değerlendirilecektir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni; Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın evreninde, Bilgisayar ve Eğitim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Bölümü, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü ve İlköğretim Bölümü olmak üzere toplam sekiz bölüm bulunmaktadır. Bu sekiz bölümde I. Öğretimde 2735, II. Öğretimde 1399 olmak üzere toplam 4134 adet öğrenci bulunmaktadır.

Araştırmada verilere ulaşılabilirlik, zaman kazanımı, ekonomiklik ve ölçek kontrolünün sağlıklı bir şekilde sağlanabilmesi için evrenden örneklem seçme yoluna gidilmiştir. Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü araştırmanın örneklemi olarak belirlenmiştir.

İlköğretim Bölümü bünyesinde Fen Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, İlköğretim Matematik Öğretmenliği Ana Bilim Dalı olmak üzere 5 ana bilim dalı bulunmaktadır. Bu ana bilim dallarında öğrenim gören öğretmen adaylarından, I. ve II. Öğretim dördüncü sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarına tutum ölçeği uygulanmasına karar verilmiştir. Ancak, Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda hem dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrenci hem de II. Öğretim sınıfları olmadığı için, bu ana bilim dalı örnekleme dahil edilmemiştir. Aşağıda Çizelge 1'de tutum ölçeği uygulanan örneklemdeki öğretmen adayı sayıları verilmiştir.

Tablo 1. Örneklemdeki Öğretmen Adayı Sayıları

Ana Bilim Dalları	I. Öğretim	II. Öğretim	Toplam
Fen Bilgisi Öğretmenliği	59	51	110
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	88	86	174
Sınıf Öğretmenliği	73	79	152
İlköğretim Matematik Öğretmenliği	84	84	168
Toplam	304	300	604

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Yasemin Karaman Kepenekçi tarafından 1999 yılında geliştirilen 'İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği' (İHEYTÖ) izin alınarak kullanılmıştır. İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği (İHEYTÖ) iki faktörlü bir ölçektir. Birinci faktör "insan hakları alanında eğitime ilişkin tutumlar", ikinci faktör ise "eğitim ortamında insan haklarının gerçekleştirilmesine ilişkin tutumlar" olarak isimlendirilmiştir. Ölçekteki tüm tutum cümlelerinin 18'i birinci faktöre, 5'i ise ikinci faktöre ait tutumları ifade eden cümlelerdir. Ölçeğin geçerliğini test etmek için, kapsam geçerliği ve ölçüt geçerliğine bakılmıştır. Bu doğrultuda faktör analizi kullanılmış ve ölçeğin ölçüt geçerliği için pearson r' si hesaplanmıştır. Güvenirlik çalışmaları için ise Cronbach Alpha formülü kullanılmıştır (Çizelge 2). Olumlu ve olumsuz tutumları ayırabilmek için, her bir maddenin ayırt ediciliğine bakılmıştır. Ayrıca t testi kullanılarak, maddelerin olumlu ile olumsuz tutumları iyi derecede ayırt edip etmedikleri ve ilişkisiz gruplar için üst %27' lik grup ile alt %27' lik

grubun madde puanları karşılaştırılmıştır. Yapılan analizler sonucu ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğuna karar verilmiştir (Kepenekçi, 1999).

Tablo 2. İHEYTÖ İçin Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları

Faktör	Güvenirlik Katsayısı Alpha
İnsan Hakları Alanının Eğitimi	.9023
Eğitim Ortamında İnsan Hakları	.7293
Toplam	.9001

Bu ölçekte 12 olumlu, 11 olumsuz olmak üzere toplam 23 madde bulunmaktadır. Ölçekte beşli likert tipi dereceleme ile her bir madde "Tamamen Katılıyorum ", "Katılıyorum", "Kararsızım", "Katılmıyorum", "Hiç Katılmıyorum" seçenekleri taşımaktadır. Olumlu maddeler 5'ten 1'e, olumsuz maddeler ise 1'den 5'e puanlanmıştır. Bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan 115, en düşük puan ise 23 olarak tespit edilmiştir. Bu veri toplama aracı hem ulaşımı kolay hem de probleme cevap bulmada kullanılabilecek uygun ölçme aracı olduğu düşünüldüğü için araştırmacılar tarafından tercih edilmiştir.

Verilerin Toplanması

İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği (İHEYTÖ), 2009 yılının Mayıs ayında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü I. ve II. Öğretimde öğrenim gören öğretmen adaylarına sorumlu öğretim elemanlarından izin alınarak ders saatlerinde uygulanmıştır. Uygulanan ölçeklerin toplamdaki dönüş oranı %53.7'dir. Benzer araştırmalarda ölçeklerin %40 ile %50 arasında bir dönüş oranına ulaşması yeterli görülmekle birlikte, beklenen dönüş oranının %50 ile %60 oranında gerçekleşmesidir (Kerlinger, 1973, s. 414). Yapılan incelemeler sonucunda alanyazında belirtilen orana ulaşıldığı görülmüş ve temel amacı gerçekleştirmek üzere elde edilen veriler üzerinde çalışılabileceğine karar verilmiştir.

Verilerin Çözümlenmesi

Araştırmada öğretim türü (I. ve II. Öğretim), cinsiyet ve yaş bağımsız değişkenlerine ait veriler analiz edilirken bağımsız örneklemler için t-testi; öğrenim gördükleri bölüm ve mezun olunan lise türü bağımsız değişkenlerine ait veriler analiz edilirken ise bağımsız örneklemler için tek-faktörlü varyans analizi çözümleme yöntemleri kullanılmıştır.

BULGULAR

Elde edilen bulgular araştırmanın altı alt sorusuna göre, altı başlık altında aşağıda sunulmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda yorum yapılmıştır.

1. Öğretmen Adaylarının İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Örneklem grubuna ait puan dağılımı normal dağılım göstermektedir. Öğretmen adaylarının tutum puanlarının ortalaması 91.63 olarak tespit edilmiştir.

İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği'nde (İHEYTÖ), öğretmen adaylarının tüm olumlu maddelere tamamen katıldığı varsayıldığında alınabilecek en yüksek puan 115, olumlu maddelere hiç katılmadıkları varsayıldığında ise alınabilecek en düşük puan 23'tür. Bu durumda, öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının, ortalama puanlar dikkate alındığında (91.63) büyük ölçüde olumlu olduğu söylenebilir.

Ayrıca İHEYTÖ'ndeki tutumlar " insan hakları alanının eğitimi" ve "eğitim ortamında insan haklarına saygının sağlanması" olarak iki ayrı faktör altında da değerlendirilmiştir. Öğretmen adaylarının bu iki faktördeki maddelere verdikleri

cevaplara ait ortalama, ortanca, standart sapma, en düşük ve en yüksek puan değerleri Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği Betimsel İstatistikleri

Faktör	Madde Sayısı	Ortalama $\overline{X}$	Ortanca	Standart Sapma (ss)	En Düşük Puan	En Yüksek Puan
İnsan Hakları Alanının Eğitimi	18	69,06	70,00	10,23	34,00	90,00
Eğitim Ortamında İnsan Hakları	5	22,56	23,00	2,71	5,00	25,00
Toplam	23	91,63	92,00	11,40	57,00	114,00

Öğretmen adaylarının birinci faktör olan "insan hakları alanının eğitimi" ne yönelik ortalama tutum puanı 69.06, ortanca değeri 70.00 ve standart sapma 10.23' tür. Ortalama ve ortanca değeri birbirine çok yakın çıktığı için, puanların normal dağılıma yaklaşık bir dağılım gösterdiği, öğretmen adaylarının bu faktördeki tutum puanlarının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Faktör puanlarına ait en düşük değer 34.00, en yüksek değer ise 90.00'dır.

Öğretmen adaylarının ikinci faktör olan "eğitim ortamında insan hakları" na yönelik ortalama tutum puanı 22.56, ortanca değeri 23.00 ve standart sapması ise 2.71'dir. Puanların ikinci faktör için de normal dağılıma yaklaşık bir dağılım gösterdiği, öğretmen adaylarının bu faktördeki tutum puanlarının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Faktör puanlarına ait en düşük değer 5.00, en yüksek değer ise 25.00 'tir.

Tüm ölçek için genel bir değerlendirme yapıldığında ise, ölçekteki tüm maddelere ilişkin ortalama tutum puanının 91.63, ortanca değerinin 92.00, standart sapmanın 11.40 olduğu görülmektedir. Bu değerlerden de ölçekteki puanların normal dağılıma yaklaşık bir dağılım gösterdiği, öğretmen adaylarının tutum puanlarının birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ölçekteki maddelere verilen puanlara ait en düşük değer 57.00, en yüksek değer ise 114.00'tür.

1. Öğretmen Adaylarının Öğrenim Gördükleri Bölümlere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Çizelge 4'te görüldüğü gibi bölümlere ilişkin istatistikler incelendiğinde en yüksek ortalamaya Fen Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda ($\overline{X}$ =92.53), daha sonra ise Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda ($\overline{X}$ = 92.47) rastlanmıştır. En düşük ortalama ise 90.24 ile Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda görülmüştür.

Tablo 4. Bölümlere İlişkin Bazı İstatistikler

Bölümler	N	Ortalama $\overline{X}$	s.s
İlk. Matematik Öğrt.	106	91.42	10.61
Fen Bilgisi Öğrt.	39	92.53	10.48
Sınıf Öğrt.	73	90.24	10.63
Sosyal Bilgiler Öğrt.	106	92.47	12.95
Toplam	324	91.63	11.40

Çizelge 5'te farklı bölümlerde okuyan öğretmen adayları arasındaki farkların tespiti için yapılan tek-faktörlü varyans analizi (One-way ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde, öğretmen adaylarının okudukları bölümlere göre tutum puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlemlenmektedir (F=0.643; p=0.588, p>0,05). Diğer bir anlatımla, öğretmen adaylarının okudukları bölümler tutum puanlarını etkilememektedir.

Tablo 5. Bağımsız Örneklemler İçin Tek-Faktörlü Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	251.459	3	83.820		
Gruplar içi	41731.565	320	130.411	.643	.588
Toplam	41983.025	323			

Anlamlılık düzeyi: p<0,05

Ölçekte belirlenen iki alt faktör olan "insan hakları alanının eğitimi" ve "eğitim ortamında insan hakları" alt faktörleri için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde; öğretmen adaylarının okudukları bölümlere göre insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında bu iki alt faktör açısından da anlamlı farklılık bulunmadığı görülmüştür (İnsan Hakları Alanının Eğitimi F= 0.480, p= 0,696, p>0,05; Eğitim Ortamında İnsan Hakları F= 0.982, p= 0.401, p>0,05).

Kepenekçi (1999) "Eğitimcilerin İnsan Haklarına Yönelik Tutumları" adlı çalışmasında katılımcıların insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının göreve, meslekteki kıdeme ve branşlara göre değişmediği sonucuna ulaşmıştır. Ancak, farklı branşlara sahip olmak katılımcıların insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını anlamlı bir şekilde farklılaştırmamasına rağmen, sınıf ve sözel ders öğretmenlerinin sayısal ve mesleki ders öğretmenlerine göre daha olumlu tutumlar sergiledikleri tespit edilmiştir.

2. Öğretmen Adaylarının Öğrenim Gördükleri Öğretim Türüne İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri öğretim türü değişkenine göre farklılıkları analiz edilirken kullanılan bağımsız örneklemler için t-testi sonuçları Çizelge 6'da gösterilmiştir. Çizelge 6 incelenirken % 95'lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda, öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının öğrenim gördükleri öğretim türüne göre anlamlı farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır (p= 0.639, p>0,05).

Tablo 6. Öğretmen Aday Adaylarının Öğrenim Gördükleri Öğretim Türüne Göre İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Tutum Puanlarının t-testi Çizelgesi

Öğr Türü	N	Ort. ($\overline{X}$)	s.s.	s.d.	t	p
I.Öğrt	147	92.58	11.41	322	1.368	.639
II.Öğrt	177	90.84	11.36			

Anlamlılık düzeyi: p<0,05

Ölçekte belirlenen iki alt faktör olan "insan hakları alanının eğitimi" ve "eğitim ortamında insan hakları" alt faktörleri için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri öğretim türüne göre bu iki alt faktör açısından da insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır (İnsan Hakları Alanının Eğitimi t= 1.113, p= 0.267, p>0,05; Eğitim Ortamında İnsan Hakları t= 1.547, p= 0.123, p>0,05).

Ayrıca elde edilen verilerde, I. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutum puanlarının ortalaması 92.58 ve standart sapması 11.41 ve aynı test uygulanan II. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutum puanlarının ortalaması ise 90.84 ve standart sapması 11.36 olarak hesaplanmıştır. Ortalama puanlar arasındaki fark oldukça küçük olmasına karşın insan hakları eğitimine

yönelik tutumlar I. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının lehinde bir eğilim göstermektedir.

3. Öğretmen Aday Adaylarının Cinsiyet Faktörüne İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğretmen aday adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında cinsiyet değişkenine göre farklılıkları analiz edilirken kullanılan bağımsız örneklemler için t-testi sonuçları Çizelge 7'de gösterilmiştir. Çizelge 7 incelendiğinde, öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını cinsiyet değişkenine göre karşılaştırırken %95'lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda, bağımsız ölçümler için t-testi sonucu olarak p anlamlılık derecesinin .010 olduğu görülmektedir (p>0,05). Başka bir deyişle, öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 7. Öğretmen Aday Adaylarının Cinsiyete Göre İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Tutum Puanlarının t-testi Çizelgesi

Cinsiyet	N	Ort. ($\overline{X}$)	s.s.	s.d.	t	p
Erkek	149	91.37	12.53	322	.398	.010
Kadın	175	91.87	10.37			

Anlamlılık düzeyi: p<0,05

Ölçekte belirlenen iki alt faktör olan "insan hakları alanının eğitimi" ve "eğitim ortamında insan hakları" alt faktörleri için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, öğretmen adaylarının cinsiyete göre bu iki alt faktör açısından da insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür (İnsan Hakları Alanının Eğitimi t= 0.143, p= 0.887, p>0,05; Eğitim Ortamında İnsan Hakları t= 1.136, p= 0.257, p>0,05).

Ayrıca elde edilen verilerde, erkek öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutum puanlarının ortalaması 91.37 ve standart sapması 12.53; aynı test uygulanan kadın öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutum puanlarının ortalaması ise 91.87 ve standart sapması 10.37 olarak hesaplanmıştır. Ortalama puanlar arasındaki fark oldukça küçük olmasına karşın insan hakları eğitimine yönelik tutumlar kadın öğretmen aday adaylarının lehinde bir eğilim göstermektedir.

Büyükkaragöz (1990) yapmış olduğu 'Orta Öğretimde Demokrasi Eğitimi' adlı araştırmasında, kız ve erkek öğrenciler arasında demokratik tutum ve davranışlar bakımından kızlar lehine anlamlı bir farklılık bulmuştur (Akt: Büyükkaragöz ve Kesici, 1998). Büyükkaragöz, Kesici ve Yılmaz'ın (1995) yükseköğretim gençliğinin demokratik tutumlarını belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada da ortak bilim gruplarında (Sosyal ve Siyaset Bilimleri, Fen ve Sağlık Bilimleri, Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumları, Mühendislik ve Teknik Eğitim veren Yüksek Öğretim Kurumları) öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin sergiledikleri demokratik tutumlar arasındaki fark kızlar lehine bulunmuştur. Taçman'ın (2009) "İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları" adlı araştırmasında ise yine kadın öğretmenlerin demokratik tutumlarının erkek öğretmenlere göre daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

İnsan hakları ve demokrasi eğitimine yönelik duyarlılık, demokratik tavır ve tutumlar birbiriyle ilişkilendirilebilen alanlardır. Araştırmada her iki alanda da kadınların lehine anlamlı farklılıkların çıkması, kadınların bu alanlarda daha hassas, düşünceli ve mücadeleci olduğunu göstermektedir.

Kadınlar önemsenmeme, dikkate alınmama, yok sayılma ve bunun tam tersi olan korunma, hatta aşırı korunma kavrayışı içinde okuma-yazma, bilme edimlerinin dışına itilmektedir; cinsiyetlerinden dolayı ayırımcılığa uğramaktadırlar. Hakların ve özgürlüklerin sürekli konuşulduğu, her insanın değişmeyen vazgeçilemez haklara sahip olduğunun önemle vurgulandığı yeni dünya düzeninde, kadınların yaşadıkları sorunlar ve ihlaller onların hak ve özgürlükler konularında daha da duyarlı olmalarını koşulsuz bir şekilde gerektirmekte ve bunun sonucu olarak kadınlar insan hakları ve özgürlükleri konusunda daha duyarlı ve hassas olabilmektedirler.

4. Öğretmen Aday Adaylarının Yaş Faktörüne İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının yaş değişkenine göre karşılaştırılmasından elde edilen Çizelge 8'deki bazı istatistiklere göre; %95'lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda bağımsız ölçümler için t-testi sonucu olarak p anlamlılık derecesi .421 olarak ortaya çıkmıştır (p>0,05). Başka bir deyişle, öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında yaşlarına göre anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 8. Gruplara İlişkin Bazı İstatistikler

YAŞ	N	Ort. ($\overline{X}$)	s.s.	s.d.	t	p
20-25 Yaş	308	91.85	11.26	322	1.514	.421
26 ve üzeri	16	87.43	13.55			

Anlamlılık düzeyi: p<0,05

Ölçekte belirlenen iki alt faktör olan "insan hakları alanının eğitimi" ve "eğitim ortamında insan hakları" alt faktörleri için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, yaş değişkeni açısından birinci alt faktör olan "insan hakları alanının eğitimi" faktöründe öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmadığı görülmüştür (İnsan Hakları Alanının Eğitimi t= 1.155, p= 0.249; p>0,05). Ancak, ikinci alt faktör olan "eğitim ortamında insan hakları" faktöründe yaş değişkeni açısından öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılığın bulunduğu ortaya çıkmıştır. İkinci alt faktör olan "eğitim ortamında insan hakları"na ait ortalama, standart sapma, sd, t ve p değerleri aşağıda Çizelge 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Yaş Değişkenine Ait Eğitim Ortamında İnsan Hakları Alt Faktörüne İlişkin Bazı İstatistikler

Eğitim Ortamında İnsan Hakları	N	Ort. ($\overline{X}$)	s.s.	s.d.	t	P
20-25 Yaş	308	22.63	2.55	322	2.003	.046
26 ve üzeri	16	21.25	4.80			

Anlamlılık düzeyi: p<0,05

Ölçekte belirtilen iki alt faktörden ikincisi olan eğitim ortamında insan hakları faktörüne ilişkin bağımsız örneklemler için t testi sonuçlarının yer aldığı Çizelge 9 incelenirken %95'lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda, öğretmen adaylarının yaşlarına göre eğitim ortamında insan hakları alt faktöründe anlamlı farklılığın bulunduğu gözlenmektedir (p= 0.046, p<0,05). 20-25 yaş aralığında bulunan öğretmen adaylarının ortalama puanının 22.63, 26 ve üzeri yaş aralığında bulunan öğretmen adaylarının ortalama puanının ise 21.25 olduğu görülmektedir.

Ortalama puanlar değerlendirildiğinde, eğitim ortamında insan hakları alt faktöründe anlamlı farklılığın 20-25 yaş aralığındaki öğretmen adayları lehine olduğu ortaya çıkmıştır.

Ayrıca elde edilen verilerde, 20-25 yaş aralığındaki öğretmen adaylarının sayısı 308 ve bu aday adaylarının ilgili ölçeğe ait ortalamaları ise 1.85 olarak tespit edilmiştir. 26 ve üzeri yaş aralığındaki öğretmen adaylarının sayısı 16 ve bu adayların ortalamalarının ise 87.43 olduğu görülmektedir. Ortalama puanlara bakıldığında aradaki fark oldukça küçük olmasına karşın insan hakları eğitimine yönelik tutum 20-25 yaş aralığındaki öğretmen adayları lehinde bir eğilim göstermektedir.

5. Öğretmen Adaylarının Mezun Oldukları Lise Türlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Çizelge 10' da görüldüğü gibi mezun olunan lise türüne ilişkin istatistikler incelendiğinde en yüksek ortalamaya Meslek Lisesi mezunlarında ($\overline{X}$=92.89), daha sonra ise Genel Lise mezunlarında rastlanmıştır ($\overline{X}$=92.74). En düşük ortalama ise 89.89 ile Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Öğretmen Lisesi mezunlarında görülmüştür. Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Öğretmen Lisesi mezunlarında görülen düşük ortalamanın nedenlerinden biri, bu liselerde verilen eğitimin daha çok sayısal ağırlıklı ve üniversite sınavlarına hazırlık kaygısı içinde, test çözme ve bir yarış ortamı şeklinde olmasından kaynaklanabilir.

Tablo 10. Mezun Olunan Lise Türüne İlişkin Bazı İstatistikler

Liseler	N	Ortalama($\overline{X}$)	s.s
Genel Lise	150	92.74	10.71
Anadolu Lisesi Fen Lisesi Anadolu Öğrt. Lisesi	128	89.89	12.20
Meslek Lisesi	46	92.89	10.83
Toplam	324	91.6358	11.481

Çizelge 11' de farklı lise türlerinden mezun olan öğretmen adayları arasındaki farkların tespiti için yapılan tek-faktörlü varyans analizi (One-way ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde, öğretmen adaylarının mezun oldukları lise türüne göre tutum puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu gözlemlenmektedir (F=2.505; p=0.083, p<0,05). Bu anlamlı farklılığın hangi bölümde olduğunu belirlemek için yapılan Post Hoc testi sonucuna göre, anlamlı farklılığın Genel Lise ile Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Öğretmen Lisesi arasında Genel Lise lehine olduğu görülmüştür (p= 0.038; p<0,05; Genel Lise $\overline{X}$ = 92.74, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi $\overline{X}$ = 89.89).

Tablo 11. Bağımsız Örneklemler İçin Tek-Faktörlü Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	645.239	2	322.620	2.505	.083
Gruplar içi	41337.785	321	128.778		
Toplam	41938.025	323			

Anlamlılık düzeyi: p<0,05

Ölçekte belirlenen iki alt faktör olan "insan hakları alanının eğitimi" ve "eğitim ortamında insan hakları" alt faktörleri için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, öğretmen adaylarının mezun oldukları lise türü açısından insan hakları eğitimine yönelik tutumlarında birinci alt faktör olan "insan hakları alanının eğitimi" faktöründe anlamlı bir farklılığın bulunduğu ortaya çıkmıştır (İnsan Hakları Alanının Eğitimi F= 2.611, p= 0.075; p<0,05). Ancak ikinci alt faktör olan "eğitim ortamında insan hakları" faktöründe öğretmen adaylarının mezun oldukları lise türü açısından insan hakları eğitimine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmüştür (F= 1.591, p= 0.205; p>0,05). Birinci alt faktör olan "insan hakları alanının eğitimi"ne ilişkin bazı istatistikler Çizelge 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. Mezun Olunan Lise Türü Değişkenine Ait İnsan Hakları Alanının Eğitimi Alt Faktörüne İlişkin Bazı İstatistikler

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	541.595	2	270.798		
Gruplar içi	33294.911	321	103.722	2.611	.075
Toplam	33836.506	323			

Anlamlılık düzeyi: p<0,05

Çizelge 12' de farklı lise türlerinden mezun olan öğretmen adayları arasında insan hakları alanının eğitimi alt faktörüne ilişkin farkların tespiti için yapılan tek-faktörlü varyans analizi (One-way ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde, öğretmen adaylarının mezun oldukları lise türüne göre insan hakları alanının eğitimi alt faktörüne ilişkin tutum puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu gözlemlenmektedir (F=2.611; p=0.075, p<0,05). İnsan Hakları Alanının Eğitimi alt faktörüne ilişkin tutum puanlarının ortalamaları incelendiğinde, Genel Lise mezunu öğretmen adaylarının tutum puanlarının ortalamasının 70.23, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Öğretmen Lisesi mezunu öğretmen adaylarının tutum puanlarının ortalamasının 67.48 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda insan hakları alanının eğitimi alt faktöründeki anlamlı farklılığın Genel Lise mezunu öğretmen aday adayları lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü 4. Sınıflarda öğrenim gören öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının ve bu tutumların öğrenim gördükleri bölüm, öğrenim gördükleri öğretim türü, cinsiyet, yaş ve mezun olunan lise türü değişkenlerine göre incelendiği bu araştırmanın sonuçları, araştırmanın temel ve alt amaçları paralelinde ve aynı taksonomiyle incelenmiş ve maddeler halinde aşağıda sunulmuştur.

1. Öğretmen adaylarının okudukları bölümler insan hakları eğitimine yönelik tutum puanlarını etkilememektedir.
2. Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri öğretim türüne göre anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak insan hakları eğitimine yönelik tutumlar I. Öğretimde öğrenim gören öğretmen aday adaylarının lehinde bir eğilim göstermektedir.
3. Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak insan hakları eğitimine yönelik tutumlar kadın öğretmen adaylarının lehinde bir eğilim göstermektedir.

4. Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında yaşlarına göre anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak eğitim ortamında insan hakları ve insan hakları eğitimine yönelik tutum 20-25 yaş aralığındaki öğretmen adayları lehinde bir eğilim göstermektedir.

5. İnsan hakları eğitimine yönelik tutum Genel Lise mezunu öğretmen adayları bakımından anlamlı farklılık göstermektedir. Genel Lise mezunu öğretmen adaylarının diğer lise türlerinden mezun olan öğretmen adaylarına kıyasla insan hakları eğitimine yönelik ve insan hakları alanının eğitimine yönelik tutumları daha olumludur.

Ulaşılan sonuçlar göstermektedir ki, öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları büyük ölçüde olumludur ve tutumlar arasında genel olarak farklılık yoktur.

Öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları arasında farklılık çıkmamasının en büyük etkenlerinden birinin eğitim fakültesinde aldıkları, onları öğretmenlik hayatına hazırlayan dersler olduğu söylenebilir. Ayrıca eğitim ortamları, öğretmen adaylarının bulundukları sosyal ortamlar, çevreleriyle etkileşimleri ve kişilerle kurdukları iletişim, edindikleri kültür insan hakları alanına bakış açılarını etkilemekte ve insan hakları alanına yönelik tutumlarını belirlemede etkili olabilmektedir.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

1. İnsan hakları ve demokrasi eğitimi, okul öncesi eğitimden başlamak üzere, tüm eğitim sistemi içinde, her tür ve düzeyde verilmelidir.

2. Kadın erkek eşitliğinin önemini haklar çerçevesinde vurgulayan çalışmalara öncelik verilmelidir.

3. Öğretmen yetiştiren kurumlarda bölüm farkı gözetilmeksizin Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi dersi çekirdek programlara konulmalıdır.

4. Görevde olan öğretmenlere belirli aralıklarla Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi konusunda seminerler verilmelidir.

5. Öğretmen adaylarının demokrasi ve insan hakları gibi konulara bakış açıları iyi analiz edilip eğitim hayatlarında bu değerlerin önemini kavramalarına ilişkin çalışmalar yapılmalıdır.

6. İnsan hakları ve demokrasi alanlarına ilişkin çalışmaların öğretmen yetiştiren kurumların diğer bölümlerine de uygulanması önerilmektedir.

7. Demokrasi ve İnsan Haklarına yönelik yapılan çalışmaların sonuçlarının birlikte yorumlanarak tek bir raporla Milli Eğitim Bakanlığı'na ve öğretmen yetiştiren kurumlara bildirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Anderson, C.C. (1982). İlköğretimde İnsan Hakları (Çev. Y. K. Kepenekçi)**.** *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 227-236. www.education. ankara.edu.tr/ ebfdergi/ pdfler/ 1999/227-236. Erişim Tarihi: 10.01.2010.

Başaran, İ.E. (1986). Demokrat Öğrenci Nasıl Yetiştirilir**.** *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 111-116.* www.education.ankara.edu.tr/ ebfdergi/pdfler/1986-19-1-2/111-116.pdf. Erişim Tarihi 01.02.2010.

Brander, P., Gomes, R., Keen, E., Lemineur, M., Oliveira, B., Ondrackova, J., Surian, A., Suslova. O. (2008). *Pusula gençlerle insan hakları eğitimi kılavuzu.* (1. Baskı) (Çev: B. Yeşiladalı) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Büyükkaragöz, S.S. ve Kesici, Ş. (1998). *Demokrasi ve insan hakları eğitimi***.** Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Doğan, İ. (2005). *Modern toplumda vatandaşlık demokrasi ve insan hakları insan haklarının kültürel temelleri.* (Altıncı Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.

Ertürk, S. (1982). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan Yayınları.

Gündüz, M. ve Gündüz, F. (2007). *Yurttaşlık bilinci*. (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Gülmez, M. (2001). *İnsan hakları ve demokrasi eğitimi egemenlik insanındır***.** Ankara: TODAİE Yayını.

Gürbüz, G. (2006). *İlköğretim 7. ve 8.sınıflarda vatandaşlık bilgisi dersinde demokrasi eğitimi.* Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnsan Hakları Eğiticileri İçin Başvuru Kitabı. http://www.ihd.org.tr/ images/pdf/insan_haklari _ egiticileri_icin_basvuru_kitabi.pdf. Erişim Tarihi: 10.06.2009.

Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Kepenekçi, Y.K. (1999). İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Bir Tutum Ölçeği**.** *Eğitim Araştırmaları*, Mart 2000, 51-58.

Kepenekçi, Y.K. (1999). Eğitimcilerin İnsan Haklarına Yönelik Tutumları**.** *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* www.education.ankara. edu.tr/ebfdergi/1999/213-225.pdf. Erişim Tarihi: 19.05.2008.

Kepenekçi, Y.K. (2000). *İnsan hakları eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Milli Eğitim Temel Kanunu. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html. Erişim Tarihi: 10.02.2008.

Miser, R. (1991). Demokrasi Eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* www.education.ankara.edu.tr/ebfdergi/pdfler/1991-24-1/49-54. Erişim Tarihi 10.01.2010.

Taçman, M. (2009). *İlköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumları***.** www.world-education-center.org/index.php/cjes/article/.../6/9. Erişim Tarihi: 01.03.2010.

Tanırlı, H. (2007*). Demokrasi ve insan hakları eğitimi ile ilgili konuların ilköğretim kurumlarında okutulmakta olan ders kitapları içerisindeki yerinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeşil, R.(2002). *Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yılmaz, M.(2007). B*eypazarı ilçesi ilköğretim okulları ve liseleri yönetici ve öğretmenlerinin insan hakları eğitimine yönelik tutumları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Seda ÇARIKÇI

Balıkesir doğumlu olan Seda ÇARIKÇI lisansını Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği ABD da, yüksek lisansını Balıkesir Üniversitesi'nde Eğitim Bilimleri alanında tamamlamıştır. Halen Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği programında doktora öğrenimine devam etmektedir. Aynı zamanda Afyonkarahisar ilinin İhsaniye ilçesinde Sınıf Öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Yard. Doç. Dr. Kemal Oğuz ER

1969 Ankara doğumlu olan Yrd. Doç Dr. Kemal Oğuz ER lisansını Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim ABD da; yüksek lisansını Ohio Üniversitesi'nde Eğitim Programları ve Öğretimi alanında; doktorasını ise Ankara Üniversitesi'nde Eğitim Programları ve Öğretimi alanında tamamlamıştır. Halen Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 24
Aralık 2010
ss.54-69